Instituut voor Onderzoek en Documentatie
in de provincie Utrecht

Postbus 801
3500 AV Utrecht

Onderzoek naar

LEVENSBESCHOUWELIJKE EN SOCIAAL-CULTURELE PROFILERING VAN DE BEJAARDENOORDEN IN DE PROVINCIE UTRECHT

Een samenvatting.

UTRECHT
april 1988

Onderzoek naar

LEVENSBESCHOUWELIJKE EN SOCIAAL-CULTURELE PROFILERING VAN DE BEJAARDENOORDEN IN DE PROVINCIE UTRECHT

Een samenvatting.

april 1988

Voorwoord

Voor U ligt het verslag van een onderzoek naar de "levensbeschouwelijke en sociaal-culturele profilering" van de bejaardenoorden in de provincie Utrecht.
Het verslag is een uitgebreide samenvatting van het onderzoekswerk, verricht door Nicolet Theunissen tijdens haar stage bij het Instituut voor Onderzoek en Documentatie van de provincie Utrecht, in het kader van haar doctoraalstudie psychologie.
Dit onderzoek is uitgevoerd naar aanleiding van een motie van Provinciale Staten bij de behandeling van het Plan op de Bejaardenoorden 1987. Uitgangspunt bij dit onderzoek is het beleid van de bejaardenoorden; in een eerder onderzoek is ingegaan op de motieven van ouderen bij de keuze van een bejaardenoord.
De zeer bereidwillige en actieve medewerking van de Provinciale Inspectie op de Bejaardenoorden en van de directies van de bejaardenoorden hebben de onderzoekswerkzaamheden sterk gestimuleerd.

Utrecht, april 1988
drs. J.W.M. Zegers

Inhoudsopgave **blz.**

Voorwoord.

Hoofdstuk 1 - Inleiding. 1
1.1. Aanleiding en probleemstelling 1
1.2. Uitwerking van de probleemstelling 2
1.3. Onderzoeksinstrumenten 4
1.3.1. Vragenlijsten voor de provinciale inspectie op de bejaardenoorden 4
1.3.2. Enquête gericht aan de directies van de bejaardenoorden. 4

Hoofdstuk 2 - Resultaten van de vragenlijst onder de provinciale inspectie op de bejaardenoorden. 5
2.1. Doelstelling 5
2.2. Resultaten 5

Hoofdstuk 3 - Resultaten van de enquête onder de directies. 7
3.1. Inleiding 7
3.2. Algemeen 7
3.2.1. De respons 7
3.2.2. Algemeen oord: voorheen levensbeschouwelijk stempel? 7
3.2.3. De grootte van het oord 8
3.2.4. Het plangebied 8
3.3. Het opnamebeleid
3.3.1. De opname 8
3.3.2. De plaatsing op de wachtlijst 9
3.3.3. Criteria voor opname 9
3.4. De bewoners 10
3.5. De activiteiten 11

Hoofdstuk 4 - Conclusie en discussie. 12
4.1. Aandachtspunten vooraf 12
4.2. De profilering 12
a. Levensbeschouwelijke profilering
b. sociaal-culturele profilering
4.3. Overige discussie-onderwerpen 13
a. Inspectie versus directies
b. Wensen geïndiceerden versus opnamebeleid oorden
c. Het oord en zijn bewoners
4.4. Tenslotte 15

Literatuurlijst

Bijlagen

HOOFDSTUK I.

Inleiding.

1.1. Aanleiding en probleemstelling.

Bij de behandeling van het plan op de bejaardenoorden 1987 door Provinciale Staten van de provincie Utrecht is een motie aangenomen. In deze motie werd gevraagd bij de komende plannen " een verdere differentiatie aan te brengen ten aanzien van:
- de levensbeschouwelijke grondslag van de bejaardenoorden.
- de sociaal-culturele achtergronden van de bevolking van alle bejaardenoorden en opname-geïndiceerden.

Bovenstaande wordt gewenst geacht ten behoeve van het in stand houden van een gedifferentieerd aanbod, dat zoveel mogelijk aansluit op de eigen levenssfeer."
(zie voor de volledige tekst van deze motie bijlage 1.)

Wil men voldoen aan die voorwaarden, dan zullen eerst de volgende twee vragen beantwoord moeten worden:
1. Welke wensen hebben de betreffende bejaarden ten aanzien van bejaardenoorden?
2. Hoe profileren de bejaardenoorden zich naar levensbeschouwelijke en sociaal-culturele achtergronden?

Het onderzoek in het kader van deze motie werd dan ook opgesplitst in een tweetal deelonderzoeken.
Het eerste deel omvatte een studie naar de motieven die bij ouderen leven als het gaat om hun keuze voor een bepaald bejaardenoord. De vraagstelling in dat onderzoek concentreerde zich rond de eerste vraag: "in hoeverre speelt levensbeschouwing, achtergrond en belangstelling een rol bij de keuze?". Tevens is hierbij geprobeerd te achterhalen of de oudere zich vooraf een beeld van het betreffende oord had gevormd en welke factoren hierbij van belang waren.
Over de resultaten van dit onderzoek is afzonderlijk gerapporteerd.
De belangrijkste conclusies van dit onderzoek waren:
- ouderen kiezen voor een bejaardenoord, als zij zich niet langer zeker voelen over de aanwezigheid van hulp. Deze hulp moet voorzien in hun toenemende behoefte aan verzorging;
- de meerderheid van de ouderen (55%) kiest in eerste instantie voor een bepaald oord omdat het in hun eigen wijk of dorp ligt;
- voor 30% van de ouderen speelde de eigen levensbeschouwing en de signatuur van het oord een belangrijke rol in het keuzeproces; de helft van hen (15%) noemde de signatuur van het oord het belangrijkste motief bij de keuze voor dit oord;
- een oord in de directe omgeving van kinderen of familie werd door een even grote groep (33%) als belangrijk ervaren;
- het hebben van vrienden en kennissen in het oord van keuze speelt voor 19% van de ouderen een rol;
- weinig tot geen belang werd in het algemeen gehecht aan een oord van de eigen maatschappelijke status, een oord met veel keuze in activiteiten, extra voorzieningen als kapper en winkel of aan de ligging van het oord ten opzichte van openbaar vervoer; ook motieven van financiële aard speelden nauwelijks een rol;
- er bestaat nagenoeg geen verschil in de mate waarin levensbeschouwing een rol speelt voor de verschillende te onderscheiden levensovertuigingen.

De nu volgende rapportage behandelt het tweede deelonderzoek en de tweede vraag die uit de motie af te leiden is.

Die tweede vraag betrof het sociaal-culturele leefklimaat in de bejaardenoorden, in samenhang met de achtergrond van de bewoners en met de (levensbeschouwelijke) signatuur van de oorden.
Onderzoeken op dit terrein blijken schaars.
Er is nog onvoldoende bekend welk belang ouderen hechten aan de eigen levenssfeer in een bejaardenoord. Bovendien is het begrip "klimaat" of "levenssfeer" op verschillende manieren te interpreteren en uit het zich in een veelheid van aspecten. Het is een sterk subjectief gekleurd begrip, dat door iedere oudere anders beleefd kan worden.
Een belangrijk aspect is evenwel dat ouderen zich "thuis" moeten kunnen voelen binnen een bepaalde sfeer, dat zij het leefklimaat als prettig en vertrouwd ervaren.
Overeenkomsten in levensbeschouwing, maatschappelijke status, achtergrond en belangstelling, kunnen van invloed zijn op het zich welbevinden en het zich "thuis" voelen van de oudere in een bepaalde omgeving.
Deze studie moet gezien worden als een eerste poging om op een meer objectieve wijze iets van de differentiaties in sfeer en leefklimaat in de Utrechtse bejaardenoorden in kaart te brengen.

1.2. Uitwerking van de probleemstelling.

Uit de schaarse literatuur over dit onderwerp bleek dat in het hele Nederlandse verzorgingsbestel (ziekenhuizen, scholen) de bejaardenoorden als de minst ontzuilde voorzieningen gelden (Braam e.a.,1984). Wat hier precies de oorzaak van is, is niet duidelijk. Uit het eerste deel van het onderzoek in het kader van de motie is juist gebleken dat geïndiceerde ouderen de eigen levensbeschouwing niet zien als het belangrijkste criterium bij de keuze voor een bepaald oord. (Steverink, 1987).

In het onderhavige onderzoek is uitgegaan van de veronderstelling, dat profilering van de bejaardenoorden naar levensbeschouwelijke en sociaal-culturele achtergronden zich met name uit in:
a. het opnamebeleid.
b. het beleid met betrekking tot de sociaal-culturele activiteiten.
De relatie tussen a en b wordt gelegd door de vraag: "vindt men de gehanteerde opnamecriteria terug in het leefklimaat, en wel zo duidelijk dat dit voor een buitenstaander als criterium voor keuze kan gelden ?"

ad a: Het opnamebeleid.
Het opnamebeleid lijkt een belangrijk instrument om het oord te profileren.
De leiding van een bejaardenoord geeft door middel van het kiezen van aspirantbewoners invulling aan de profilering en bepaalt daarmee in belangrijke mate het "gezicht" van het oord.
Overigens kan dit slechts binnen bepaalde grenzen.
In aanmerking moet worden genomen dat wettelijk is geregeld dat alleen door een indicatiecommissie positief geïndiceerden opgenomen kunnen worden. De bejaardenoorden beslissen echter zelf welke positief geïndiceerden wel en welke niet opgenomen worden. De bij de indicatie toegekende urgentiegraad op zich hoeft in principe niet mee te wegen bij de beoordeling voor de opname. Een positieve indicatie geeft de bejaarde niet automatisch recht op plaatsing.
Wel blijkt dat de mate van hulpbehoevendheid in de bejaardenoorden stijgt. Naafs (1985) ziet de stijgende hulpbehoevendheid als een duidelijk

gevolg van het instellen van indicatiecommissies. Hij wijst er overigens ook op dat door die "vrije" keuze van bejaardenoorden uit de groep positief geindiceerden, ouderen in een onzekere situatie komen te verkeren.
Uit het bovenstaande blijkt dat het van belang is eveneens na te gaan hoe zwaar de urgentiegraad telt als criterium voor de opname van bejaarden.

Vragen die in het onderhavige onderzoek aan de orde komen zijn :
- wie bepaalt het opnamebeleid ?
- welke opnamecriteria hanteren de oorden, en hoe worden deze gehanteerd?
- komt de achtergrond van de bevolking van het oord overeen met de signatuur van het oord ?
- waar komen de bewoners van de bejaardenoorden vandaan? is hierdoor al een zekere mate van verbondenheid met de streek en het oord te verklaren?
- kenmerkt de bevolking van het oord zich naar bepaalde sociaal-economische en/of maatschappelijke kenmerken?

Ad b. Sociaal-culturele activiteiten.

De vooronderstelling:"de leiding van een oord bepaalt het "gezicht" van dat oord", krijgt in de bestudeerde literatuur een negatief klinkende ondersteuning. De leiding van het oord moet het leefklimaat wel bepalen, omdat de bejaarden in de praktijk worden geacht niet assertief genoeg te zijn, of niet geïnteresseerd om zich daar mee bezig te houden. Ook worden bejaarden wel de meest tevreden bevolkingscategorie genoemd, een tevredenheid die voortvloeit uit dat gebrek aan assertiviteit. (Naafs, Duipmans, e.a. 1986, Buyssen 1984). Ter verdediging wordt aangevoerd dat weliswaar zelfstandig gedrag in het dagelijks leven zeer op prijs wordt gesteld, maar dat ditzelfde gedrag in een verzorgingsoord minder gewaardeerd wordt of zelf als geheel ongewenst of afwijkend wordt beschouwd. (Naafs, 1985).

Bovenstaand geeft misschien een enigszins negatief beeld over de situatie. Gelukkig is dit niet helemaal terecht. Er zijn vele bejaarden die actief in het leven staan. In ruimer verband zijn er de ouderenbonden, waar men zich voor de gezelligheid, maar ook voor de belangenbehartiging bij aansluit. (Duipmans e.a., 1986). Binnen de bejaardenoorden zijn er de bewonerscommissies. Deze hebben een aantal wettelijk vastgestelde taken. De leiding van een oord moet in een aantal gevallen de instemming van de bewonerscommissie hebben (o.a. bij veranderingen in huisregels, doelstelling- en grondslag-wijzigingen, en ontspannende activiteiten) of op zijn minst advies inwinnen (o.a. bij het opnamebeleid).
In dit onderzoek is nagegaan wat de oorden te bieden hebben aan activiteiten voor de bewoners, welke ruimte zij geven, of er bewonerscommissies zijn en hoe deze functioneren volgens de directies.

1.3. Onderzoeksinstrumenten.

Het veldonderzoek is uitgevoerd met behulp van een tweetal schriftelijke vragenlijsten, welke zijn ingevuld door:

1. de Provinciale Inspectie op de Bejaardenoorden;
2. de directies van de bejaardenoorden.

1.3.1. Vragenlijsten voor de Provinciale Inspectie op de Bejaardenoorden

Besloten werd per oord een vragenlijst te maken en die na een inleidend gesprek aan de Inspectie te overleggen. Het belangrijkste doel van de vragenlijst was het verkennen van het onderzoeksterrein.
De vragenlijst bevatte vragen over wie er bij de opname "rechtstreekse bemoeienis" hebben; over selectiecriteria; over leeftijd en hulpbehoevendheid van de bewoners; over invulling van de signatuur, en over eventuele confessionele oorsprong.
Voor de algemene oorden waren de vragen voor een deel iets anders dan voor de confessionele oorden. Voor de overzichtelijkheid werd daarom besloten twee aparte vragenlijsten te maken (zie bijlage 2).

1.3.2. Enquête gericht aan de directies van de bejaardenoorden.

Alle directies van de bejaardenoorden in de provincie Utrecht zijn benaderd met een schriftelijke enquête.
De vragenlijst (zie bijlage 2) was opgedeeld in vijf blokken:
1. algemene vragen;
2. betrokkenen bij het opnamebeleid;
3. de wachtlijst;
4. de opname;
5. het oord en zijn bewoners.

Daarmee kwamen dezelfde invalshoeken aan bod als in de vragenlijst voor de Provinciale Inspectie.
De enquête werd verzonden met een inleidende brief (zie bijlage 2).
Uitgebreid verslag is gedaan in het stageverslag van Nicolet Theunissen, maart 1988.

HOOFDSTUK 2.

Resultaten van de vragenlijst onder de provinciale inspectie op de bejaardenoorden.

2.1. Doelstelling.

De vragenlijst waarmee de inspectie werd benaderd bevatte vragen over hun visie op het opnamebeleid en de sfeer in elk bejaardenoord van de provincie Utrecht.
Het doel hiervan was tweeledig:

1. Een verkenning van het onderzoeksterrein. De vragen die later aan de oorden werden overlegd stoelden op deze ervaring.
2. Deze informatieronde gaf een indruk van het beeld dat betrokkenen buiten de oorden hebben over de profilering van de oorden op gebied van levensbeschouwing en sociaal-culturele achtergrond. Dit beeld kan uiteindelijk vergeleken worden met het idee dat de oorden zelf hebben over hun profilering.

2.2. De resultaten.

Hieronder volgen, kort samengevat, de belangrijkste constateringen, gedestilleerd uit de antwoorden van de inspectie.

Opnamecommissie: 58% (41 oorden) heeft een opnamecommissie.

Bemoeienis met het opname-beleid: De directie heeft vrijwel altijd invloed op het opnamebeleid: 96% (68 oorden); het bestuur minder vaak: 31% (22 oorden) en de bewonerscommissie zelden: 18% (13 oorden).

Opvallende kenmerken bewoners: Bijna geen enkel oord valt op wat betreft maatschappelijke kenmerken of leeftijd van de bewoners. Bij de vraag over hulpbehoevendheid van de bewoners wordt gemeld dat 34% (17 oorden) een "zwaar hulpbehoevende" populatie heeft.

Selectie: Men selecteert voornamelijk op hoogste urgentie: 56% (40 oorden). De combinatie hoogste urgentie -volgorde op de wachtlijst- komt ook vaak voor: 27% (19 oorden). Andere selectiecriteria zijn niet bekend.

Aparte vragen voor de 45 confessionele oorden over signatuur: 87% van deze oorden(39) houdt vast aan de officiële signatuur. Toch worden in de meeste oorden (37) andersdenkenden gemakkelijk toegelaten.Er wordt in 34 oorden(76%) een duidelijke invulling aan de signatuur gegeven.

Aparte vragen voor de 26 algemene oorden: 6 oorden hebben een confessionele oorsprong. In 5 oorden is nog iets terug te vinden van dit confessionele verleden.

Strenge huisregels: Deze komen nauwelijks voor; slechts in 3 oorden is hier volgens de inspectie sprake van.

Nogmaals, vorenstaande gegevens geven een indruk van het beeld dat betrokkenen buiten de oorden, -hier de inspectie- hebben over de profilering van de oorden. In de resultaten van de enquête onder de directies van de bejaardenoorden kunnen daarom andere tendensen voorkomen.

HOOFDSTUK 3.

Resultaten van de enquête onder de directies.

3.1. Inleiding.

De belangrijkste onderwerpen van de enquête waren:
- het opnamebeleid van de oorden en de opname in praktijk.
- de hulpbehoevendheid,levensbeschouwing en sociaal-economische status van de bewoners.
- het beleid van de oorden ten aanzien van activiteiten voor en door de bewoners.

Dit is tevens de volgorde waarin de resultaten uit de enquête in de genoemde hoofdstukken besproken zullen worden. Vooraf komt in dit hoofdstuk een aantal algemene gegevens over de oorden aan bod.
In bijlage 3 treft U een weergave van de resultaten in tabellen en grafieken aan, waarop dit verslag is gebaseerd.

3.2. Algemeen.

3.2.1. De respons.

Onder de verantwoordelijkheid van de provincie Utrecht vallen momenteel 71 bejaardenoorden. Deze zijn allemaal benaderd met de schriftelijke enquête. Uiteindelijk hebben meegewerkt:
25 Algemene oorden (Alg)
14 Protestants-Christelijke oorden (PC)
11 Rooms-Katholieke oorden (RK)
8 Nederlands-Hervormde oorden (NH)
3 Gereformeerde oorden (Ger)
1 Leger des Heils oord (LdH)
1 Humanistisch oord (Hum)
1 Algemeen Christelijk oord (AC)
1 Vrijzinnig Protestants-Christelijk oord (vPC)
---
65 oorden.

Dit betekent een respons van 92%.
Niet meegewerkt hebben 2 Algemene oorden, 1 Protestants-Christelijk, 1 Rooms-Katholiek en 2 Nederlands-Hervormde oorden.
Één van deze oorden gaf een negatieve reactie (de vrees met de antwoorden op de enquête, "de eigen glazen in te gooien"). De overige 5 oorden hebben zonder opgaaf van reden niet gereageerd.

Bij de weergave vande resultaten gebruiken wij de term "overige oorden". In deze categorie zijn de Gereformeerde, Leger des Heils, Humanistische, Algemeen Christelijke en Vrijzinnig Protestants-Christelijke-oorden samengevoegd.

3.2.2. Algemeen oord: voorheen levensbeschouwelijk stempel?

Het doel van deze vraag was te achterhalen of rekening gehouden moest worden met de mogelijk levensbeschouwelijke achtergrond van een algemeen oord. Het zou kunnen zijn dat die achtergrond het desbetreffende oord een uitzonderingspositie geeft ten opzichte van de andere algemene oorden.

Er bleken er twee te zijn met een Rooms-Katholieke oorsprong. Bovendien was er een derde oord dat altijd algemeen geweest is, maar is opgericht met hulp van een Rooms-Katholiek fonds.
Uiteindelijk is het niet zinvol gebleken om een uitgebreide analyse op grond van die Rooms-Katholieke achtergrond te doen. Tenslotte gaat het slechts over 3 van de 25 algemene oorden.

3.2.3. De grootte van het oord.

Ook de grootte van een oord kan invloed hebben op opnamebeleid, leefsfeer en dergelijke.
Uit de ondervedeling van de oorden naar grootte en signatuur blijkt dat er in de provincie relatief weinig grote algemene oorden zijn.
Van de 8 Nederlands-Hervormde oorden die hebben meegewerkt, hebben er 3 meer dan 140 bewoners.

3.2.4. Het plangebied.

Ook is gekeken naar de spreiding van de bejaardenoorden naar aantal en naar levensbeschouwelijke signatuur over de bij de provinciale planning gehanteerde plangebieden.
Hieruit blijkt dat er tussen de plangebieden nogal wat verschillen bestaan, zowel in aantal als in verscheidenheid aan signatuur van de oorden.
De concentratie van bejaardenoorden is het grootst in het oostelijk deel van de provincie, met name in de plangebieden Zuid-Oost Utrecht West en Noord-Oost Utrecht. Hier is ook de verscheidenheid naar signatuur het grootst.
In het plangebied Zuid-Oost Utrecht Oost is slechts één algemeen oord aanwezig, terwijl er geen enkel Rooms-Katholiek oord is. In het plangebied West Utrecht Zuid zijn slechts 5 oorden: 3 algemene, 1 Rooms-Katholiek en 1 Nederlands-Hervormd oord.

3.3. Het opnamebeleid.

3.3.1.De opname.

In de vragenlijst is een aantal vragen opgenomen over het opnamebeleid van de bejaardenoorden.
In eerste instantie is gevraagd of er een opnamecommissie is en wie hier zitting in hebben. Daarnaast is nagegaan of er buiten deze commissie nog anderen betrokken worden bij de opname van nieuwe bewoners. De laatste vraag rond het opname beleid luidde: wie beslist uiteindelijk over een opname?
In 7 bejaardenoorden is er geen opnamecommissie aanwezig.
In de overige oorden functioneert wel een opnamecommissie. De samenstelling van de opnamecommissies varieert. Naast de directie nemen in veel gevallen ook bestuursleden, het hoofd verzorging en/of verpleging en een arts of medisch adviseur deel aan deze commissie.
In 3 oorden maakt ook een lid van de bewonerscommissie deel uit van de opnamecommissie; in 8 oorden is ook een maatschappelijk werk(st)er in de commissie opgenomen..
Bij de opname wordt daarnaast vaak nog advies ingewonnen bij de (huis)arts van de betrokkene, bij de thuiszorg (gezinszorg of kruiswerk), terwijl ook in 10 oorden de bewonerscommissies bij de opname worden ingeschakeld.

De uiteindelijke beslissing over de opname wordt in de meeste gevallen genomen door de directie samen met de opnamecommissie. In slechts een oord heeft de bewonerscommissie een belangrijke stem hierbij.
Door deze centrale positie van de directie bij het opnamegebeuren zou kunnen worden geconcludeerd dat de samenstelling van de bewoners in het oord bepaald wordt door de directie en dat de directie daarmee ook voor een belangrijk deel het leefklimaat bepaalt.
De R.K. oorden onderscheiden zich hierbij van de andere oorden: in geen van deze oorden heeft het bestuur of de bewonerscommissie een stem in de uiteindelijke besluitvorming over de opname van nieuwe bewoners.

3.3.2. Plaatsing op de wachtlijst.

Ook is nagegaan in hoeverre reeds voorafgaand aan de opname selectie plaats vindt, met name bij de plaatsing op de wachtlijst. De helft van de oorden zegt selectie toe te passen bij plaatsing op de wachtlijst.
Het meest genoemde selectiecriterium hierbij bleek het hebben van een positieve indicatie, afgegeven door een indicatiecommissie ex art. 6j van de Wet op de Bejaardenoorden , een eis voor opname.
De overige selectiecriteria hadden of te maken met de lichamelijke en/of geestelijke gesteldheid van de betrokkenen of met het "milieu": ouderen moeten bewust kiezen voor het oord en de daar heersende leefsfeer. Dit laatste criterium werd door 5 oorden genoemd.
In 4 oorden voert de directie eerst een kennismakingsgesprek met de betrokkene, alvorens deze op de wachtlijst wordt geplaatst.
In 32 oorden vindt in het geheel geen selectie plaats voorafgaand aan plaatsing op de wachtlijst.

3.3.3. De criteria voor opname.

Voorafgaand aan de opname wordt vaak informatie ingewonnen over de adspirant-bewoner. Deze informatie komt enerzijds van het indicatieformulier, maar ook wordt vaak rechtstreeks kontakt opgenomen met betrokkene, de huisarts van de betrokkene, de verzorgers uit de eerste lijn of met de familie van de oudere.
Opname uitsluitend op basis van volgorde op de wachtlijst komt nauwelijks voor. Slechts 3 oorden maken hier melding van; 1 van deze 3 selecteert al duidelijk bij plaatsing op de wachtlijst.
48% Van de oorden hanteert aparte opnamecriteria, waarbij de volgorde van aanmelding wordt meegewogen. 45% van de oorden baseert zich uitsluitend op opnamecriteria.
De belangrijkste opnamecriteria blijken de urgentiegraad en de aard van de problematiek. Daarnaast wordt vaak waarde gehecht aan de mate van verbondenheid met het oord en de directe omgeving ervan.
Levensbeschouwing en het hebben van bepaalde maatschappelijke kenmerken blijken in veel geringere mate een rol te spelen als opnamecriteria.

<u>De urgentiegraad.</u>
Urgentie en aard van de problematiek worden vaak in samenhang met elkaar beschouwd.
Door 19 oorden wordt gemeld dat degene met de hoogste urgentie voorrang krijgt; met name voor de Rooms-Katholieke oorden en voor de Nederlands-Hervormde oorden is dit het belangrijkste opnamecriterium.

Aard van de problematiek.
Uit de beantwoording van de vraag welke problematiek voorrang krijgt bij opname blijkt dat ouderen met lichamelijke en licht psychische problemen de voorkeur genieten boven ouderen met sociale problemen. Bij de invulling van deze vraag viel op dat veel oorden meerdere antwoordcategorieën aankruisden, hetgeen betekent dat meestal niet één, maar meerdere soorten problematieken geplaatst kunnen worden. Ook wordt een aantal malen genoemd dat die problematiek voorrang krijgt, waarvoor binnen de zorgcapaciteit van dat moment ruimte is.

Levensbeschouwing.
In welke mate de oorden het van belang achten dat de oudere de levensbeschouwing van het oord deelt, blijkt uit de beantwoording van de vraag of het oord ook "andersdenkenden" opneemt. De helft van de oorden met een bepaalde signatuur doet dit zonder meer. Ruim een derde stelt daarbij als voorwaarde dat de oudere wel de levensbeschouwelijke sfeer van het oord moet kunnen accepteren.
In de provincie is slechts één oord dat zegt geen andersdenkenden op te nemen.

Maatschappelijke kenmerken.
De vraag of oorden voorkeur hebben voor ouderen met bepaalde maatschappelijke kenmerken werd slecht beantwoord: 70% beantwoordde de vraag met het aankruisen van de antwoordcategorie: niet van toepassing. Slechts 6 oorden gaven aan dat voor hen als selectiecriterium gold dat ouderen moeten passen binnen het milieu van het oord.

Verbondenheid met het oord en zijn directe omgeving.
Veel bejaardenoorden hechten er belang aan dat de oudere uit de directe omgeving van het oord afkomstig is, er kennissen of familie heeft wonen of dat hij is geboren in de streek waar het bejaardenoord ligt.

3.4. De bewoners.

Op basis van antwoorden op de vragen over levensbeschouwelijke en maatschappelijke achtergronden van de bewoners en over de mate van hulpbehoevendheid van de bewoners is gepoogd een karakterisering te geven van het huidige bewonersbestand van de bejaardenoorden.
In de bejaardenoorden met een confessionele denominatie blijkt dat de grootste groep bewoners dezelfde levensbeschouwing heeft als de signatuur van het oord aangeeft: in alle Rooms-Katholieke en in alle Nederlands-Hervormde bejaardenoorden is ook de grootste groep bewoners Rooms Katholiek resp. Nederlands Hervormd. Ook in de helft van de Protestants-Christelijke oorden is de grootste groep bewoners Nederlands Hervormd, terwijl van de overige Protestants-Christelijke oorden er twee zijn met een oververtegenwoordiging van ouderen behorend tot de kleinere christelijke groeperingen, een met een overwegend Gereformeerde populatie en twee met gemengde populaties: deels Nederlands-Hervormd, deels Gereformeerd of deels Room-Katholiek.
In zes algemene oorden is de grootste groep bewoners Rooms-Katholiek, in elf andere is de grootste groep Nederlands-Hervormd. Door zeven algemene oorden is deze vraag niet beantwoord, of omdat de denominaties van de bewoners niet bekend zijn, of om andere redenen.

De vraag naar de sociaal economische status van de bewoners werd door een groot aantal bejaardenoorden bekritiseerd. Men vond dit niet ter zake doend of te onduidelijk gedefinieerd. Door bijna de helft van de oorden is de vraag in het geheel niet beantwoord.

Voor de resterende oorden is nagegaan welke groep het grootst was binnen deze oorden: in 1 oord wordt de grootste groep bewoners gevormd door ouderen met een hoge sociaal economische status, in de overige is in de ene helft de middengroep meer vertegenwoordigd en in de andere helft de groep met een lagere sociaal economische status.

Bejaardenoorden kunnen tevens van elkaar worden onderscheiden naar de mate van hulpbehoevendheid van hun bewoners. In 14 oorden is meer dan eenderde van de bewoners zwaar hulpbehoevend; in 26 oorden zijn de licht hulpbehoevenden in de meerderheid.
Ook op deze vraag kwam kritiek: er ontbrak een definiëring van het begrip hulpbehoevendheid; 11 oorden hebben deze vraag dan ook niet beantwoord.

3.5. De activiteiten.

Niet alleen in de levensbeschouwelijke, maar ook in de algemene oorden blijken uitgebreide mogelijkheden te worden geboden om inhoud te geven aan de eigen levensbeschouwing.
Pastores en dominees brengen huisbezoeken, er vinden in de meeste oorden regelmatig (kerk)diensten en bijeenkomsten plaatsen en aan christelijke feestdagen wordt in alle oorden aandacht besteed.
De invulling van het "maatschappelijk karakter" van het oord wordt in mindere mate benadrukt. Bewoners worden zo vrij mogelijk gelaten, ieder moet de mogelijkheid hebben om de eigen leefsfeer te continueren.
Om bewoners betrokken te houden bij wat er buiten het oord gebeurt, worden in veel oorden allerlei activiteiten in huis georganiseerd, vinden er bijeenkomsten (waaronder ook politieke bijeenkomsten) plaats en worden wijkfuncties ontwikkeld, zodat bejaardenoordbewoners en zelfstandig wonende ouderen met elkaar in kontakt kunnen blijven.

De bewonerscommissies worden in het merendeel van de bejaardenoorden betrokken bij de organisatie van de activiteiten.
Daarnaast zijn de bewonerscommissies in de meeste oorden actief bij het organiseren van ontspannende en recreatieve activiteiten.
Bij bestuurlijke en organisatorische aangelegenheden maken in de meeste oorden de bewonerscommissies gebruik van hun recht op inspraak.

Ook is nagegaan of het oord een actief beleid voert en de eigen medewerkers inzet bij het organiseren van de verschillende soorten activiteiten.
Uit de beantwoording van deze vraag blijkt dat in alle oorden ontspannings- en recreatieve activiteiten worden georganiseerd met inzet van eigen medewerkers. In de meeste levensbeschouwelijke, maar ook in een kwart van de algemene oorden wordt tevens inzet geleverd bij het inhoud geven aan levensbeschouwelijke en godsdienstige activiteiten.
In nagenoeg alle oorden is het beleid er tevens op gericht ruimte te bieden voor organisatie van en deelname aan verschillende soorten activiteiten in huis.
Deelname aan activiteiten buitenshuis, vooral op ontspannend en recreatief terrein, maar ook op sociaal cultureel en godsdienstig terrein worden eveneens vaak gestimuleerd.
In bijna alle bejaardenoorden zijn buitenstaanders welkom bij ontspannende en recreatieve activiteiten. Dit geldt in iets mindere mate voor de godsdienstige en sociaal culturele activiteiten.
Slechts in 5 oorden (3 algemene en 2 bijzondere) wordt deelname en/of organisatie van levensbeschouwelijke activiteiten niet gestimuleerd vanuit het bejaardenoord.

HOOFDSTUK 4 CONCLUSIE EN DISCUSSIE.

4.1. Aandachtspunten vooraf.

De respons op de enquete onder de bejaardenoorden mag hoog genoemd worden.
Gezien ook de hoeveelheid materiaal dat werd meegestuurd zou kunnen worden geconcludeerd dat bejaardenoorden grote bereidheid hebben getoond t.a.v. dit onderwerp inzicht van zaken te geven. Toch kan hierbij ook in relativerende zin een en ander worden opgemerkt. Bij vragenlijsten over onderwerpen als het onderhavige speelt het gevaar van de "sociale wenselijkheid" bij de beantwoording. Het doel van het onderzoek was inzicht te verkrijgen in de wijze waarop bejaardenoorden zich profileren. Men mag ervan uitgaan dat bejaardenoorden veel belang hechten aan de eigen beeldvorming naar buiten. Zo goed mogelijk, en vooral zo gewenst mogelijk over te komen kan hebben meegespeeld bij het invullen van de vragenlijst.
Desalniettemin hebben we de indruk gekregen dat ook de directies belang hechten aan een duidelijke profilering van hun oord.

4.2. De profilering.

Het onderzoek heeft zich toegespitst op twee deelaspecten van de profilering van bejaardenoorden, te weten:

a. Het opnamebeleid en de opname.
b. Het leefklimaat.

Zowel de levensbeschouwelijke- als de sociaal-culturele profilering zal op die punten worden besproken.

a. Levensbeschouwelijke profilering.

Ad a. Het opnamebeleid en de opname:
Levensbeschouwing geldt als een minder belangrijk opnamecriterium dan urgentie, aard van de problematiek en verbondenheid met de naaste omgeving; op een enkel oord na, laten alle oorden met levensbeschouwelijke signatuur ook andersdenkenden toe, in sommige gevallen onder het voorbehoud dat men de signatuur van het oord respecteren moet.
Op grond hiervan kan men stellen dat eventuele levensbeschouwelijke profilering zich niet erg nadrukkelijk uit via de opname en het opnamebeleid.

Ad b. Het leefklimaat:
De verdeling van de bewoners over de verschillende levensbeschouwingen komt in grote lijnen overeen met de signatuur van elk oord. Men geeft (door middel van onder andere diensten en bijeenkomsten) duidelijk invulling aan het levensbeschouwelijk karakter van het oord. Daarbij wordt ook ruimte geschapen voor invulling van de diverse levensbeschouwingen, ook van die welke afwijken van de signatuur van het oord.
Het beleid ten aanzien van activiteiten voor/door bewoners wordt niet of nauwelijks beinvloed door de signatuur van het oord; er wordt wel in sommige oorden gesproken over een voor de bepaalde levensbeschouwing typische grondhouding van het personeel.
Ondanks de genoemde grondhouding van personeel, is er weinig verschil tussen de oorden met verschillende signatuur wat betreft het activiteitenbeleid ten aanzien van de bewoners.
Als er sprake is van een levensbeschouwelijk leefklimaat, wordt dat waarschijnlijk veroorzaakt door de grote concentratie mensen met eenzelfde levensovertuiging in een oord.

b. Sociaal-culturele profilering.

Ad a. Het opnamebeleid en de opname:
Het hebben van bepaalde maatschappelijke kenmerken geldt als een minder belangrijk opnamecriterium dan urgentie, aard van de problematiek en verbondenheid met de naaste omgeving. Maatschappelijke kenmerken waarop geselecteerd zou worden, werden nauwelijks genoemd (een enkel oord gaf aan verslaafden en "a-socialen" liever niet op te nemen).
Ook sociaal-culturele profilering uit zich niet expliciet via de opname en het opnamebeleid.

Ad b. Het leefklimaat:
Voor een instelling specifieke maatschappelijke kenmerken van de bewonersbevolking, worden niet geconstateerd.
De vraag naar sociaal-economische status leverde weinig op, voornamelijk door het niet (willen) beantwoorden van de vraag. Over de invulling die men geeft aan het maatschappelijke karakter van het oord heeft men weinig te vertellen. Er wordt in sommige gevallen gesproken van het belang van continuïteit in het leefklimaat of het de bewoners betrokken houden bij wat er "buiten" gebeurt. Het beleid ten aanzien van activiteiten voor/door bewoners vertoont zo weinig onderlinge verschillen, dat men daarin de eventuele sociaal-culturele verschillen ook niet terug vindt.
Als er sprake is van een te achterhalen sociaal-cultureel leefklimaat, dan blijkt uit de resultaten niet duidelijk wat dat voor feitelijke gevolgen heeft voor het leven in de bejaardenoorden.

4.3. Overige discussiepunten.

4.3.a. Inspectie versus directies.

Wanneer we de door de inspectie beantwoorde vragen met de door de directie gegeven antwoorden vergelijken, blijkt er een discrepantie te bestaan tussen beide bronnen als het gaat over het opnamebeleid.
De visie van "binnenuit" (directies) verschilde in sommige gevallen van die van "buitenaf" (inspectie). Zo maakten directies vaker dan de inspectie melding van het bestaan van opnamecommissies. Ook is er verwarring over wanneer wel of niet bestuur en bewonerscommissie bij het opnamebeleid betrokken zijn.
Wanneer het gaat over selectiecriteria, profilering van levensbeschouwing en sociaal-culturele achtergronden en hulpbehoevendheid, ontbreekt die discrepantie. De door de directies gegeven antwoorden stemmen overeen met die van de inspectie op deze terreinen.

4.3.b. Wensen geïndiceerden versus opnamebeleid oorden.

Als we de uitkomsten van de vragen rond de opnamecriteria vergelijken met de motieven van geïndiceerden zoals beschreven door Steverink (1987), zien wij een sterke overeenkomst. Voor geïndiceerden is een oord in vertrouwde omgeving belangrijker dan een oord met dezelfde levensbeschouwing en sociaal-cultureel leefklimaat. Ook bij de oorden speelt verbondenheid met de omgeving van het oord een grotere rol dan levensbeschouwing.
Maar waarom volgt de verdeling van de bewoners over de verschillende levensbeschouwingen keurig de signatuur van het oord? Zouden zowel geïndiceerden als directies anders handelen dan zeggen te handelen?

Bejaarden kiezen voor een oord dat aanspreekt, met "aardige" mensen. Kan het zijn dat mensen met eenzelfde levensbeschouwelijke achtergrond zo indirect de voorkeur krijgen?
Werkt een indicatiecommissie sturend bij de keuze van een bejaarde voor een oord met dezelfde levensbeschouwing?
Misschien heeft dit alles te maken met het beleid van de oorden in het verleden of met de geïndiceerden uit het verleden (de bewoners van nu). Het zou kunnen dat er in het verleden ander, meer "zuil"gericht denken was. Het ontstaan van bejaardenoorden met een bepaalde signatuur in een gemeente of streek kan niet los worden gezien van de toen heersende levensbeschouwelijke verhoudingen in die gemeente of streek.
Zal er in de nabije toekomst al sprake zijn van grootschalige ontkerkelijking onder de bejaarde bevolking?
In structurele zin heeft de ontzuiling reeds ingezet, in culturele zin in veel minder zichtbare mate.
Deze discrepantie verdient veel aandacht, omdat het provinciaal beleid geinteresseerd is in de levensbeschouwlijke profilering van de oorden. Waarschijnlijk kan voor een groot deel de verklaring gevonden worden in het feit dat ouderen in eerste instantie kiezen voor een oord in de directe omgeving. Deze omgeving is bekend, vrienden en kennissen wonen er of zijn ook reeds in hetzelfde bejaardenoord opgenomen.
Uit het onderzoek naar de herkomst van de bewoners van bejaardenoorden (I.O.D., 1986) bleek dat het overgrote merendeel van de bewoners uit dezelfde gemeente afkomstig was als waar het oord was gevestigd.
De vraag is wel of in gemeenten waar in het nabije verleden veel "import" naar toe is gekomen en het oorspronkelijke karakter van de gemeente zich sterk heeft gewijzigd, het aanbod aan soort bejaardenoorden nog steeds overeenstemt met de vraag.

Belangrijke betrokkenen bij de opname zijn, naast directie en bestuur, de arts/medisch adviseur en het hoofd verzorging/verpleging. Volgens verwachting zou er daarom bij de selectie van nieuwe bewoners een zwaartepunt liggen op criteria als urgentie en aard van de problematiek.
Dit blijkt ook het geval. Zowel lichamelijk als sociaal hulpbehoevenden worden opgenomen. Veel directies klagen evenwel over het overheidsbeleid dat het aantal zwaar hulpbehoevenden doet toenemen. Dit is echter niet alleen gevolg van het overheidsbeleid: ook geïndiceerden zeiden opname zo lang mogelijk uit te stellen (Steverink, 1987).

4.3.c. Het oord en zijn bewoners.

Uit de vragen over de in huis georganiseerde activiteiten zou men kunnen concluderen dat de directies belang hechten aan een actief en stimulerend klimaat. Maar men zou ook kunnen stellen dat hierbij bij uitstek sprake is van door middel van de antwoorden gehoor geven aan de algemeen geldende wenselijkheid op dit terrein. De praktijk zou minder rooskleurig kunnen zijn. Toch zijn wij geneigd op grond van de door de oorden meegestuurde documentatie te zeggen dat men werkelijk waarde hecht aan een actief leefklimaat.
De directies zelf geven aan, vaak moeite te hebben met het activeren van de bewoners, mede door de (personeels)bezuinigingen. De inspectie vermeldde dat er soms sprake is van een duidelijk beleid van het personeel ten voordele van de zelfredzaamheid van de bewoners. Een nood of een deugd?
In de ogen van de directies schieten bewonerscommissies vaak te kort. Deze worden genoemd als slechts gericht op het "huis-tuin-en-keuken gebeuren" in plaats van op actieve belangenbehartiging. Dit laatste hoeft niet zo pessimistisch te zijn als het klinkt. Het doel van een oord is uiteindelijk wonen. De woonsfeer is belangrijk. Ook het schijnbaar

onbelangrijke verjaardagsgeschenkje van de bewonerscommissie beïnvloedt die woonsfeer. (Langer en Rodin, 1976). Dus is praten over wat men vaak kleinerend "onbenullige dingen" noemt, interessant voor de bewoners.

4.4. Tenslotte.

Uit het voorgaande kan men opmaken dat er nauwelijks sprake is van levensbeschouwelijke en sociaal-culturele profilering bij de opname en het opnamebeleid.
We kunnen tevreden zijn over de hoge respons en de verkregen hoeveelheid materiaal, maar helaas zijn er op basis van deze gegevens weinig feitelijke verschillen tussen leefklimaat in de oorden aan te geven.
De discrepantie tussen opnamebeleid en motieven van geïndiceerden voor keuze van bejaardenoorden (Steverink,1987) enerzijds en de bij de signatuur van elk oord passende levensbeschouwelijke bewonersopbouw anderzijds, is aanzienlijk. Onderzoek onder de bejaarde bewoners van de oorden zou hier verhelderend kunnen werken. Tenslotte is het een belangrijke discrepantie met mogelijke gevolgen voor de toekomst en daarom meer aandacht waard.
Bij het Instituut voor toegepaste sociale wetenschappen in Nijmegen (I.T.S.) is men bezig met het ontwikkelen van een meetinstrument voor het leefklimaat in verpleeghuizen en verzorgingstehuizen (Van Weert en Beuken 1987). Bij de operationalisering van het begrip leefklimaat werden, naast variabelen als de sociaal structurele en culturele kenmerken van bewoners en personeel en de zorg-organisatorische en beleidvoerings-variabelen ook fysiek/bouwkundig-variabelen in het model betrokken.
Ten behoeve van dit instrument zijn onder andere ook vragenlijsten ontwikkeld voor bewoners, personeel en buitenstaanders, welke nog op hun validiteit en betrouwbaarheid moeten worden getoetst.
In een volgende fase zal men hier met name het instrument ten behoeve van de meting van de beleving van de omstandigheden door bewoners verder toetsen en relateren aan de uitkomsten die men heeft verkregen over de fysiek/bouwkundige omgeving.
Het verdient aanbeveling deze ontwikkelingen te volgen, zodat in de toekomst mogelijk gebruik gemaakt kan worden van de ervaringen die met dit meetinstrument zijn opgedaan.

Literatuurlijst.

1. Braam G.P.A., Coolen J.A.I., Naafs J.
   Ouderen in Nederland; sociologie van bejaarden, bejaardenzorg- en beleid. Alphen aan de Rijn etc. Samson Uitgeverij, 1981.

2. Doorn P., Bommelje Y.
   Maar.... men moet toch iets wezen?
   Nieuwe gegevens over ontkerkelijking in Nederland, 1983.

3. Duipmans D., Naafs J, Braam G.P.A.
   Tussen bingo en belang; het functioneren van afdelingen van ouderenbonden als organisaties van belangenbehartiging.
   Enschede Universiteit Twente, 1986.

4. Het indiceren, hoe staat het er mee? Verslag en werkcahier naar aanleiding van een werk- en informatiedag voor indiceerders van voorzieningen ten behoeve van ouderen.
   Utrecht 1987.

5. Langer R.J., Rodin J.
   Effects of choice and enhanced personal responsibility for the aged. A field experiment in an institutionalised setting.
   Journal of Personalety and Social Psychology 34 1976) 191-198.

6. Methoden voor inventarisatie bejaardenwerk in verband met het project verplaatsingsproblemen van bejaarden, nr. XII.Nijmegen.
   Gerontologisch centrum Utrecht, 1971.

7. Naafs J.
   Leven in tehuizen: een leven waard?
   Deventer van Loghum Slaterus, 1985.

8. Nota randvoorwaarden voor de planning bejaardenoorden 1988-1991.
   Utrecht, 1987.

9. Ouder worden in onze samenleving, nr. 1.
   Ouderen in de Brabantse samenleving. Eds. drs. Huub Buyssen, Paul Kuypers.
   Tilburg Provinciaal opbouworgaan Noord Brabant, 1984.

10. SOOM-werkdocument, nr.12.
    Wijzer over ouder: vijf jaar stuurgroep onderzoek op het terrein van de ouder wordende mens.
    Ed. E.G.J. Kuper-Carrière. Nijmegen. Instituut voor gerontologie, 1987.

11. Steverink N.
    Verslag van een onderzoek naar de motieven bij de keuze van een bejaardenoord. Stage verslag.
    Utrecht Instituut voor Onderzoek en Documentatie in de provincie Utrecht, 1987.

12. Toelichting en Rapportage over een uniforme opname-procedure en centrale administratie door de Enschedese verzorgingstehuizen.
    Enschede, 1973.

13.Visser J.
Bewonerscommissies en bewonersinspraak in de Noord-Hollandse verzorgingstehuizen. Stage verslag.
Provincie Noord-Holland, bureau maatschappelijk welzijn, 1986.10.

14.Van Weert N., Beuken N.
Leefklimaat in verpleeghuizen en verzorgingstehuizen.
Interimrapport I.T.S. Nijmegen, 1987.

15.Wegwijs in de wet bejaardenoorden.
Rijswijk Ministerie van WVC, 1985.